

Szemléletformálás

(Pomáz város klímastratégia 2. sz. melléklete)

„Szabadságunkban áll, hogy begyógyítsuk a megsebzett bolygó sebeit. Szabadságunkban áll, hogy éljünk civilizációnk kivételes vívmányaival: a tudományos előrelátás eszközeivel elhárítsunk egy közeli katasztrófát és úgy bánjunk utódainkkal, ahogyan azt a szolidaritás (a felebaráti szeretet) megköveteli. Valamint szabadságunkban áll az is, hogy mindezt elmulasszuk, és a jövő nemzedékeket kiszolgáltassuk a szenvedés és az ínség eddig ismeretlen nemeinek. Egyvalami nem áll szabadságunkban: az, hogy e két lehetőség közül ne kelljen választanunk.”

Lányi András – Létezik-e?

A melléklet felépítése/fejezetei:

- bevezetés
- a szemléletváltás nehézségei – kognitív disszonancia redukció
- a klímastratégiák „fogyatékoságai”
- a hitrendszer kialakulása
- napjaink hitrendszere – a fogyasztói társadalom
- fogyasztói társadalom - paradigmaváltás szükségessége
- konformitás – és a fogyasztói társadalom
- rendszerszemlélet lényege
- az aktuális megközelítés hibái

Bevezetés

Jelen melléklet általában nem (vagy nem ilyen formában) része egy klímastratégiának. Egyrészt azért, mert nem a klímaváltozásra fókuszál, hanem távolabb lépve e „részelemtől”, a teljes ökológia rendszeren keresztül vizsgálódik. Másrészt, mert elsősorban nem műszaki megoldásokat, cselekvési programokat vázol fel, hanem az ezek mozgatórugóját jelentő gondolkodásmódban rejlő korlátokat és lehetőségeket próbálja bemutatni.

Vitathatatlan, hogy a jelenlegi életvitelünk, fogyasztási szokásaink mellett Földünket oly módon használjuk (ki), hogy azzal mind a körülöttünk lévő élővilág, mind a saját életfeltételeinket, életminőségünket rontjuk. Látjuk, érezzük, hogy baj van (klímakatasztrófáról harsog a média). Próbálunk is ellene tenni (hangzatos klímakonferenciák), de valójában eredménytelen pótcselekvéseket végzünk, mellyel megnyugtatjuk lelkiismeretünket és így tovább tudjuk folytatni megszokott, a látszólagos kényelmet és modernitást biztosító életvitelünket, mellyel tovább pusztítjuk magunk körül az életet. A valós problémák megoldása ugyanis gyökeres változtatást igényelne életvitelünkben, szemléletmódunkban, ezeken azonban nem akarunk változtatni, hiszen jónak, biztonságosnak véljük. de miért is?

Amit sokszor és sokan csinálnak, az egy idő után elfogadott normává válik. A normák beépülnek az értékrendünkbe, kultúránkba és ezáltal megszilárdítják azt a hitrendszert, mely meghatározza gondolkodás- és szemléletmódunkat, igazolva cselekedeteinket. A megszokott és „igazoltan” működő rendszerből nem akarunk kilépni, s ha bajt látunk, akkor annak okát a rendszeren kívül keressük.

Egy olyan fogyasztói társadalomban élünk, ahol az országok gazdasági, fejlettségi mutatóit, mi több az ember értékét az elfogyasztott javakban mérik. Az emberek többsége próbál értékes és hasznos tagja lenni e társadalomnak, próbál a normák szerint élni. Az érdemi változásokhoz a jelenlegi szokásokat így az aktuális normákat kellene „felrúgni”, ami normakövető ember számára megbotránkoztató, a fogyasztást manipulatív módon normává emelő gazdasági elit számára pedig érdekellentétes.

Van-e akkor egyáltalán esély a tényleges változásra?

A világtörténelem során számos paradigmaváltás volt már, melyek akár addig megdönthetetlennek hitt tudományos tényeket, hitbeli meggyőződéseket fordítottak a fejük tetejére. A mostani rendszer sincs bebetonozva, de alapjai nagyon mélyre nyúlnak, így nehéz „kifordítani” a földből, ha azonban nem tesszük ezt meg, könnyen lehet, hogy a Föld vet ki magából minket.

Dehogyan lehet felismerni, hogy az elfogadott, jónak vélt norma, értékrend rossz, hogy az értékek hamisak és a mindezt tápláló rendszer csalfa?

Hogyan tudjuk megváltoztatni értékrendünket, hitrendszerünket? Leginkább úgy, ha megismerjük milyen metodika mentén alakul ki mindez. Ha megismerjük azokat az alapvető belső jegyeinket, emberi mivoltunkból adódó jellemzőinket melyek befolyásolják hitünk kialakulását, és alakítják aktuális világképünket.

A szemléletváltás nehézségei – kognitív disszonancia redukció

A világról alkotott képünk, hitrendszerünk gyerekkorunktól kezdve formálódik, s egyre jobban megszilárdul az évek során. Minden minket érő információ kisebb-nagyobb mértékben befolyással van ránk. Értelemszerűen a gyakrabban visszatérő információk nagyobb hatással vannak ránk, jobban beépülnek tudatunkba. Mivel egy kiforrott hitrendszer biztonságérzetet ad egy embernek, így ehhez ragaszkodik is. Ez azzal jár, hogy a saját nézeteihez hasonló gondolatokban megerősítést lát, míg az ellentétessel szemben lezár!

Mivel a klíma(v)állással kapcsolatban a propaganda folyamatosan ugyanazokat a harangokat kondítja meg, így ez rögzül tudatunkban és az ezzel ellentétes hangokat nagyon nehezen halljuk meg és még nehezebben fogadjuk el.

A fentieket végiggondolva beláthatjuk, hogy a szemléletváltáshoz nagymértékű nyitottság („idegen” gondolatok be/elfogadása) és még nagyobb mértékű bátorság szükséges (a többségi/hivatalos állásponttal szemben nyíltan kiállni saját hátrányokat eredményezhet.)

Éppen ezért arra kérjük a kedves olvasót, hogy ha az anyagban számára új, idegen, vagy éppen a korábbi ismeretekkel ellentétes információval, gondolattal találkozik, akkor azt ne vesse el azonnal!

Annak érdekében, hogy tudatunk nyitottá tegyük érdemes először megnézni mi az, ami gátat szab az új befogadásának.

E „pszichés füldegót” Leon Festinger amerikai pszichológus nyomán: **Kognitív disszonancia redukció** néven illetjük.

Egy olyan jelenségről van szó, ami – ha nem is azonos mértékben – valószínűleg minden emberben fellép bizonyos helyzetekben.

De miről is jelent pontosan e fogalom?

Amikor valamilyen új információ vagy tapasztalat ellentmond a korábbi elképzeléseinknek vagy ismereteknek (hitüknek!), az disszonanciát, belső feszültséget okoz bennünk. Ezt a kellemetlen, szorongáskeltő állapot próbáljuk egyfajta önbecsapással feloldani.

S hogy miért nyúlunk az önbecsapáshoz olyan esetekben is, amikor érezzük, hogy az eredeti tudásunk, hitünk a téves? Mert, ha elfogadnánk az új ismeretet, azzal elismernénk, hogy addig tévedtünk, helytelenül cselekedtünk. Ha kitartunk saját állításunk, hitünk mellett azzal tudjuk igazolni annak helyességét.

Azoknak, akik szeretnének többet megtudni e jelenségről lehetősége van akár magyar nyelven is olvasni róla (Festinger, L. A kognitív disszonancia elmélete, Budapest, Osiris Kiadó, 2000), mivel azonban a meggyőződéseink fenntartásának egy valóban sarkalatos eleméről van szó, néhány a klímavédelemhez kapcsolódó példán keresztül megpróbáljuk e dokumentumban is szemléltetni a lényegét.

Egy földrajz, vagy biológia tanár az éghajlatváltozást annak fényében oktatja, ahogy azt neki tanították. Ha azonban egy ezzel kapcsolatos állítását, valaki kétségbe vonja, akkor az diszkomfort érzetet kelt benne, mert a sok éves meggyőződését, az adott eseményhez kapcsolt tudattartalmat (kogníciót) éri támadás. Persze másként reagálna le mindezt, ha az új információ egy tudományos konferencián jönne vele szembe, és másként, ha egy diák feleletében.

Ha egy tudós, egy környezetvédő aktivista vagy akár egy politikus mondjuk a klímaváltozás kapcsán állít valamit, és azt egy másik tudós, környezetvédő vagy éppen politikus megcáfolja, megkérdőjelezi, akkor az előző példához hasonlóan diszkomfort érzet keletkezik az állítást megfogalmazóban különösen akkor, ha érzi, hogy a cáfolat megállja a helyét.

Ilyen esetben, kellő nyitottság mellett – megvizsgálva a másik állítást – akár meg is változtathatná saját álláspontját az illető. Ehhez azonban az kellene, hogy önmaga és adott esetben a nagynyilvánosság előtt beismerje tévedését. Tévedni ugyan emberi dolog és a tévedés beismerése inkább erény, mint szégyen, még is nehezen megy az emberek többségének. Különösen, azoknak, akik olyan pozícióban vannak, ahol a tévedés kevésbé megengedett, mert az a tekintély elvesztésével párosul. Így „nem marad más választás”, mint

a visszatámadás, a másik lejárata, ellehetlenítése, nevetségessé tétele, vagy egyszerűen figyelmen kívül hagyása.

A jelenség nem csak személyek, hanem szervezetek, intézmények esetében, működésében is megmutatkozik hasonló módon. Ha a Tudományos Akadémia nézeteivel ellentétes kutatások látnak napvilágot, akkor sajnos jellemzően nem e kutatások támogatására, hanem a korábban kialakult „hivatalos” tudattartam fenntartására fordítják az akadémikusok az energiájukat. Ha úgy tetszik, védik a mundér becsületét, de egyben saját tekintélyüket is. Hasonló példát az élet minden területén (akár az ENSZ-nél a nemzetközi klímakutató és környezetvédő szervezeteknél is) megfigyelhetünk.

Ennek a jelenségnek sajnos éppen az a tudás, fejlődés esik áldozatul, amit az adott intézmények, szervek lennének hivatottak elősegíteni.

A diszkomfort érzet (belső feszültség) annál nagyobb, minél mélyebb meggyőződést (minél gyakrabban ismételt „tényt”) renget meg az új információ.

Képzeld el, miként fogadná egy „klímaaktivista”, az IPCC* egy szakembere, vagy akár az ENSZ, ha felvetődne, hogy az éghajlatváltozásért elsősorban nem a légkörbe bocsátott széndioxid a felelős. Mint gondolnának? Vajon kellő nyitottsággal fogadnák az állítást, amikor évtizedek óta ennek ellenkezőjét hirdetik?

**Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (részletesebben lásd az alapfogalmak. c. mellékletben)*

A választ talán mindannyian tudjuk.

Aki a „hivatalos” állásponhoz képest mást állít azt jó esetben csak klímatagadónak, klímaszkeptikusnak, laposföldhívőnek bélyegzik, rosszabb esetben elhallgattatják, ellehetlenítik.

Pedig sokan vannak (lennének) akik kétségbe vonják, megcáfolják a tudományos fősodor által harsogott elméletet.

Ismerősen cseng valakinek például Miskolczi Ferenc neve? Ha nem azon nem kell meglepődni.

Miskolczi Ferenc, a NASA volt légkörfizikus munkatársa, hatalmas mennyiségű mérési adatot dolgozott fel a NASA mérési adatbázisa alapján, és kidolgozott egy olyan klímaelméletet, amely összhangban van az ellenőrizhető mérési adatokkal, miközben ellentmond a NASA által kidolgozott, és az IPCC, valamint az EU által hivatalosan elfogadott elméletnek.

Miskolczi súlyos szakmai támadások érték, a NASA megtiltotta a kutatási eredményeinek a közzétételét. Ezután döntött úgy, hogy felmondja az állását. A munkáját azonban tovább folytatja, számos egyetemmel és kutató intézettel tart kapcsolatot, akik „nem hivatalos” módon segítik és támogatják a munkáját.

Mivel az elfogadott klímamodelleket alapjaiban megrengető állítást fogalmazott meg elkerülhetlenné vált, hogy tudományos körökben is foglalkozzanak gondolataival. Az MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézete 2011 januárjában a nyilvánosság kizárásával projektet indított Miskolczi Ferenc kutatási eredményeinek kritikai vizsgálatára. A vizsgálatot Zágonyi Miklós fizikus végezte el, aki csaknem egy évi vizsgálódás után sem talált rajta fogást, amit jelentésében el is ismert, ugyanakkor végső konklúzióként, hogy ne kelljen szembemennie az MTA és a hivatalos álláspont nézeteivel kijelentette, hogy Miskolczi

tanulmánya alátámasztja a széndioxid-kibocsátás globális korlátozására irányuló nemzetközi erőfeszítéseket.

A fenti példát nem Miskolczi professzor védelmében, vagy ellenében hoztuk fel. Állításainak igaz voltát nem tudjuk bizonyítani, vagy megcáfolni. (Mint olvashattuk ezt az MTA már megtette). A példát a kognitív disszonancia redukció „gyakorlati” szemléltetését szolgálja, megmutatva, hogy az új, az aktuálisan elfogadott nézetekkel ellentétes információkkal szemben mekkora ellenállás van.

A kognitív disszonancia redukció szociálpszichológiai elméletét Festinger még 1957-ben alkotott meg, de ez nyilván nem azt jelenti, hogy korábban ne létezett volna a jelenség.

A középkor boszorkányüldözéseiben, vagy a híresebb inkvizíciós perekben (Galileo Galilei, Giordano Bruno), sőt Luther reformációjának ellenében is felfedezhetjük a jelenséget épp úgy, mint számos tudományos felfedezés, filozófiai tan megszületése kapcsán.

Nagyon fontos látni, hogy az új információk befogadása nem csak azért jelent nehézséget, mert az új befogadása miatt ki kell szakítani a mélyen gyökerező korábbi, ellentétes tudattartalmat (hitet) és ez belső feszültséget eredményez, hanem mert sok esetben a régi tudattartam fenntartásához anyagi, hatalmi, tekintélybeli vagy egyéb érdek fűződik.

Fontos meglátnunk, hogy a kognitív disszonancia nem csak arra alkalmas, hogy saját magunk hitrendszerét belső feszültség nélkül fenntartsuk, hanem mások manipulálására is alkalmazható eszköz.

A jelen anyagban megjelenő szokatlan, olykor talán „eretnek” gondolatok első olvasatra talán nevetségesnek, megvalósíthatatlannak és a valóságtól elrugaszkodottnak tűnnek, de ne felejtsük el, hogy a világtörténelemben számos olyan paradigmaváltás történt, amit az adott kor ellenszenve, megbotránkozása előzött meg. Ma már mi is nevetve olvassuk, hogy egykor laposnak gondolták a Földet és elképedünk, hogy ennek megkérdőjelezéséért volt, aki máglyán végezte. Pedig sem a „régik”, sem az „új” nézeteket vallók nem rendelkeztek nagyobb agyi kapacitással. Nem fizikális vagy éppen értelmi képességbeli eltéréstől fakadtak az ellentétek. Mindössze a gondolkodásmódban, nyitottságban és a rendelkezésre álló tudásban volt eltérés. Ez tudta megrengetni az aktuális „hitrendszert”, amihez persze foggal körömmel ragaszkodott a tudományos/vallási/gazdasági elit, hiszen komoly hatalmi/gazdasági érdek állt a rendszer fenntartása mögött. Ma sincs ez másként! A ma emberének is kialakult egy viszonylag stabil világgépe, „hitrendszere”, melyben mindennek, így a környezetvédelemnek, ezen belül pedig a klímaváltozásnak is meg van a maga helye, szerepe. Persze az emberek hitrendszere nem kockavetéssel alakul ki. Ez leginkább egy tanult (tanított) folyamat eredménye, ami többek közt a rendelkezésre álló (rendelkezésre bocsátott) információkon (tudáson) alapul. Ne legyen kétségünk, ha ötszáz évvel ez előtt születünk, akkor nagy valószínűséggel – az akkori „köz” tudás alapján – mi is abban a hitben élnénk, hogy lapos a Föld, melyet alulról a pokol tüze hevít, ahova bűnös lelkünk majd alá száll... ..kivéve persze, ha bűneinket (jó pénzért) ki nem váltjuk búcsúcedulákkal.

A tudás hatalom – tartja a mondás, s a gondolatot folytatva: a hatalom pénz. Talán az előbbi példa megvilágítja milyen okok, érdekek álltak az akkori hitrendszer fenntartása mellett.

A mai „köz”tudás, arra tanít bennünket, hogy mi emberek vagyunk felelősek a klímaváltozásért, de ha lecsökkentjük a szén-dioxid kibocsátásunkat azzal megválthatjuk a lelünköt. Nos, amikor a tőzsdén a széndioxid kvóták kereskedelme bonyolítja az egyik legnagyobb forgalmat, akkor álljunk meg egy kicsit gondolkodni, hogy vajon a mi hitrendszerünk fenntartása mögött milyen érdekek állnak!

Félreértés ne essék, jelen dokumentum nem a „klímaválságot” akarja elbagatellizálni, vagy megkérdőjelezni, hanem más megközelítésből, a jelenlegi „betanított” hitrendszert megkerülve próbálja értelmezni a kérdést.

Mindezek tükrében kérjük, hogy egészséges kételkedéssel, de kellő nyitottsággal fogadja minden olvasó az itt leírtakat!

A klímastratégiák „fogyatékoságai” – a rendszerszemlélet hiánya

Ha egy átlagember felcsapja a Nemzeti Energia- és Klímatervet (az interneten bárki számára elérhető), vagy egy-egy hazai klímabarát település klímastratégiáját, bizony egy sokoldalú, számadatokkal, nehezen értelmezhető táblázatokkal, ismeretlen kifejezésekkel teletűzdelt dokumentummal találja magát szemben, mely akarva-akaratlanul azt sugallja, hogy az bizony kizárólag szakemberek számára íródott.

Ez azt eredményezi, hogy a lelkes „laikus” hamar leteszi a dokumentumot és ki is zárja magát a téma megismeréséből, hiszen hiányzik a kellő szakértelme. Sajnos azonban – mivel az adott anyaghoz nem tud hozzászólni – nem csak a dokumentumot tolja félre, hanem a felelőséget és cselekvési lehetőséget is áthárítja a ’szakértőkre’.

Az emberek többsége úgy véli, mivel nem ért hozzá (ezt sugallja a témával kapcsolatos anyagok érthetetlen fogalmakat, nemzetközi rövidítéseket alkalmazó tudományos nyelvezete is), így nem is tehet érte/ellene semmit, sőt ezáltal nem is tehet semmiről.

Így engedjük át folyamatok ellenőrzését, és a következményekért viselt felelőséget a sokszor politikai háttér-finanszírozású szakértőknek és a közvetlen döntéshozóknak. Holott a mi és gyermekeink jövőjét érintő kérdésekben kell döntenie, felelőséget vállalni!

A másik – talán még nagyobb – probléma a klímavédelemmel (és így az ennek jegyében születő klímastratégiákkal), hogy a teljes környezeti válságot az éghajlatban megmutatkozó változásokra vezet vissza nem vizsgálva a köztük lévő összefüggések meglétét, vagy hiányát.

Külön termőföldvédelmi stratégiáról nem hallunk, pedig óriási problémát jelent a termőföldek meddővé tétele. A valódi környezeti válsághoz nagymértékben hozzájárul ez, de a probléma gyökere elsősorban nem éghajlatváltozáshoz, hanem az ésszerűtlen földművelési módszerekhez köthető.

A mindenütt megtalálható mikro műanyagok elleni stratégiáról nem olvashatunk, pedig e szennyező anyagok erősen mérgezik az élővilágot.

Az óceánokon lebegő műanyag szemétszigetek miatt elpusztuló madarak, halak szintén nem az éghajlatváltozás, hanem a profitszerzést támogató fogyasztói társadalom áldozatai.

Az elszennyezett vizek védelméről nehezen lelünk fel külön stratégiákat, ezek védelmére nem rendeznek nagy felhajtással járó nemzetközi konferenciákat, pedig legalább akkora problémát jelentenek, mint az éghajlatváltozás miatt zsugorodó gleccserek, kiszáradó tavak.

Hosszan lehetne még sorolni, hogy mely területek nem kapnak akkora figyelmet, mint a klímaváltozás, mely területekről nem készül külön védelmi/stratégiai terv. Persze ez utóbbi nem is olyan nagy baj, hiszen nem is lehet e kérdéseket önállóan egy stratégiai tervben kezelni. A beszűkített, egy témára fókuszáló dokumentumokból hiányzik ugyanis a rendszerszemlélet.

Általában éppen ez a fogyatékosága a klímastratégiáknak. Az éghajlatváltozást egy önálló problémaként fennálló jelenségként kezelik, ugyanakkor ezzel próbálják lefedni környezeti válság éghajlatváltozástól független elemeit is. A hangzatos klímavédelemi programokból, stratégiákból a rendszerszemlélet hiánya leginkább abban érhető tetten, hogy egyetlen főbűnöst – a széndioxidot* – jelölik meg minden okozójaként. Ezzel elhitetik, hogy ezen egyetlen tényező „legyőzésével” megszüntethető az éghajlatváltozás, illetve a környezeti válság. (Ezáltal a valódi problémákról elterelődik a figyelmünk és nyugodt lelkiismerettel éltethetjük tovább a – hatalmi és vagyoni érdekelttség által irányított – fogyasztói társadalmat

*(*Fontos itt (is) megjegyezni, hogy számos tanulmány, kutatás – ellentétben a köztudatban és tudományos fősodorban hirdetett állásponttal – a légkörben található széndioxid mennyiségi növekedését nem az éghajlatváltozás okozójaként, hanem következményeként (indikátoraként) tartja számon!)*

Jelen anyag eltér a „megszokott” klímastratégiáktól és nem is az a célja, hogy a klímaváltozással, globális felmelegedéssel vagy egyéb hangzatos, de jócskán félrevezető, sokszor értelmetlen fogalmakkal felcímkézett jelenségekkel foglalkozzon.

Leginkább azért nem ez a célja, mert ha egy összetett rendszerből (földi élővilág együttélése) csak egy-egy jelenséget, részelemet ragadunk ki, akkor nem is tudunk rendszerszintű, valódi megoldást találni az épp oly összetett problémákra melyekkel szemben állunk.

Klímavédelemről beszélni olyan, mintha egy erdő vizsgálata során csak a fákat vennénk górcső alá, holott számos egyéb élőlény kölcsönös együttélése alkot egy erdőt.

Ha egy erdő pusztulása során csak a fák betegségeit vizsgáljuk nagy valószínűséggel nem fogunk pontos képet kapni a pusztulás valódi okáról, így megfelelő védelmet sem fogunk tudni kialakítani.

(Fontos megjegyezni, hogy a legjobb gyógyító maga a természet. A természetet nem kell védeni – legfeljebb mitőlünk emberektől – így ha már mindenképpen természetvédelemről beszélünk, akkor be kell lássuk, hogy legjobban úgy tudjuk védeni a természetet, ha nem akarunk minden áron belenyúlni. A természetet nem megmenteni kell, hanem békén hagyni. Nem meghódítani, leigázni kell, hanem alázatosan együttműködni vele. Ne felejtse senki: bár módszeresen pusztítjuk, azért a természet az erősebb!)

A klímavédelem (hasonlóan a klímastratégiához) már önmagában is megtévesztő és értelmetlen szóösszetétel. Sajnos, ha egy jelenség vizsgálata vagy éppen bemutatása, megmagyarázása során megtévesztő, rossz, vagy éppen rosszul használt fogalmakat használunk, akkor megtévesztő, vagy éppen rossz eredményre fogunk jutni. (Ebből fakad, hogy a szöveg további részében a klímavédelem, klímastratégia és egyéb, értelmetlen, de a hétköznapokban és tudományos berkekben használt és tartalommal feltöltött fogalmak idézőjelbe kerültek.)